

ระลึก ๗๑ ปีแห่งสงครามมหาเอเชียบูรพา

เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ กองทัพญี่ปุ่นได้เปิดฉากโจมตีฐานทัพอากาศเพิร์ลฮาร์เบอร์ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือกันว่าเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา หรือ สงครามโลกครั้งที่สองในเอเชีย สงครามครั้งนี้ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างมาก เพราะในวันเดียวกับที่โจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์ ญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทย และใช้ไทยเป็นเส้นทางในการโจมตีบริติชมลายา พม่า อินโดนีเซีย และ อินเดีย ต่อมา ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ต้องตัดสินใจนำประเทศเข้าร่วมสงคราม โดยประกาศสงครามกับอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับฝ่ายอักษะ สงครามโลกได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการนำมาซึ่งความฝืดเคืองทางเศรษฐกิจ การขาดแคลนสินค้า และภาวะเงินเฟ้อ อย่างที่สังคมไทยไม่เคยเผชิญปัญหาในระดับนี้มาก่อน นอกจากนี้ ก็คือการที่ฝ่ายสัมพันธมิตรได้นำระเบิดจำนวนมากมาทิ้งในประเทศไทย เพื่อโจมตีญี่ปุ่นและไทย สร้างความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัสมาสู่ประชาชน ต่อมา แม้ว่าสงครามโลกจะยุติไปแล้ว ก็ยังคงมีเรื่องเล่า ความทรงจำ ที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกถ่ายทอดต่อมา

ในปีนี้ ซึ่งเป็นโอกาสครบวาระ ๗๑ ปีของสงครามโลก วารสารอักษรศาสตร์ ของคณะอักษรศาสตร์จึงได้จัดทำวารสารฉบับ “ระลึกสงครามมหาเอเชียบูรพา” ขึ้น โดยนำเสนอบทความชุดหนึ่ง ที่มาจากงานวิจัยเรื่องสงครามโลกครั้งที่สองในหลายด้านของภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ บทความที่น่าสนใจมีดังนี้

บทความแรก เรื่อง “สหรัฐกับญี่ปุ่นและกรณีเฟิร์ลฮาร์เบอร์ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑” โดย สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ได้อธิบายถึงที่มาของกรณีเฟิร์ลฮาร์เบอร์ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยอธิบายว่า กรณีเฟิร์ลฮาร์เบอร์เป็นเพียงผลสรุปของความขัดแย้งอันยาวนานของสองมหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ที่ช่วงชิงผลประโยชน์กับในจีน และแปซิฟิก โดยเฉพาะหลังจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ที่มหาประเทศยุโรปเสื่อมอิทธิพลในเอเชียลง แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีนโยบายในลักษณะก้าวร้าวรุกราน แต่สหรัฐก็ต่อสู้เพื่อขยายอิทธิพลของตนเช่นกัน ยิ่งกว่านั้น เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สองในยุโรป สหรัฐก็แสดงท่าทีสนับสนุนอังกฤษ และจีน อย่างชัดเจน ขณะที่ญี่ปุ่นยังเป็นพันธมิตรในค่ายของเยอรมนี และอิตาลี สหรัฐจึงใช้นโยบายกดดันญี่ปุ่นหลายประการ จนนำมาซึ่งการที่ญี่ปุ่นตัดสินใจโจมตีเฟิร์ลฮาร์เบอร์ การเกิดขึ้นของสงครามโลกจึงต้องเป็นความรับผิดชอบของสหรัฐด้วย

บทความที่สอง เรื่อง “อัลเบิร์ต สเปียร์: สถาปัตยกรรม ศิลปะ ปรัชญา และนาซี ในอาณาจักรไรช์ที่ ๓” โดยสุวิมล รุ่งเจริญ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาอัลเบิร์ต สเปียร์และผลงานสถาปัตยกรรมของเขา และพบว่า สเปียร์มีฐานะเป็นสถาปนิกสำคัญแห่งอาณาจักรไรช์ที่นำโดยอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ แห่งพรรคนาซี แต่เขามีความเป็นศิลปิน เทคโนโลยี และนักปฏิบัติที่มีทักษะในวิชาชีพที่ล้ำลึก ประกอบกับบุคลิกภาพที่เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว มุ่งมั่น ทำให้เขาโดดเด่น ได้รับมอบหมายให้ทำงานด้านสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอาณาจักรไรช์ของเยอรมนีให้ยิ่งใหญ่เกรียงไกร ศิลปกรรมแขนงต่างๆ ความเต็มใจในอารยธรรมคลาสสิกตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่ ถูกนำมาใช้ผสมผสานกันอย่างกลมกลืนสมบูรณ์ในการชักนำฝูงชนให้ร่วมกันสร้างพิธีกรรมที่สะท้อนความโหยหาพลังยึดเหนี่ยวของชนชั้นกลางท่ามกลางความแตกสลายของอาณาจักรเยอรมนีหลังสงครามโลกครั้งแรก

และการสร้างจักรวรรดิใหม่ในสมัยนาซีซึ่งสะท้อนความคิดของฮิตเลอร์เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมของรัฐนาซีที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมของจักรวรรดิโรมัน และจะส่งต่อมรดกต่อคนรุ่นหลังโดยสร้างสิ่งก่อสร้างด้วยหินและใช้รูปแบบนีโอคลาสสิกและแบบพื้นบ้าน แต่เน้นการสร้างให้มีขนาดมหึมา เพื่อก่อให้เกิดความประทับใจและชื่นชมในความยิ่งใหญ่ของเยอรมนีแห่งอาณาจักรไรช์ที่ 3

บทความที่สามเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒” โดย สาวิตรี เจริญพงศ์ อธิบายภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียและชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียระหว่างช่วงสงครามโลกครั้งที่สองนั้น มีลักษณะพิเศษ คือ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับขบวนการกุ่มเอกราชของอินเดียหรือขบวนการอินเดียอิสระที่เข้ามาเคลื่อนไหวในไทยเป็นสำคัญ โดยพยายามใช้ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเป็นประเด็นเชื่อมโยง รวมทั้งการที่มีญี่ปุ่นเข้ามามีส่วนกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในระหว่างนี้ด้วย ซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ให้การสนับสนุนขบวนการเอกราชของอินเดียเป็นอย่างดี แต่กระนั้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอดีตที่สืบเนื่องมาช้านาน ต่อมา ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียทั้งในช่วงระหว่างสงครามโลกได้กลายเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับอินเดียในระยะหลังจากอินเดียได้รับเอกราชด้วย

บทความที่สี่ เรื่อง “ผลกระทบจากการยึดครองของญี่ปุ่น ต่อสังคมชาว ค.ศ. ๑๙๔๒ - ๑๙๔๕” โดย ดินาร์ บุญธรรม มีวัตถุประสงค์ในการอธิบายผลกระทบของการที่กองทัพญี่ปุ่นยึดครองเกาะชวา อันมีสถานะเป็นศูนย์กลางของอาณานิคมอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ ในระหว่าง ค.ศ. ๑๙๔๒ - ๑๙๔๕ อันเป็นช่วงระยะเวลา ๓ ปีท้ายของสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้เขียนเริ่มต้นที่การอภิปรายถึง

สถานะและความสำคัญของเกาะชวต้อาณานิคมอินเดียตะวันตกของเนเธอร์แลนด์ และวิเคราะห์ภาพรวมของสังคมชวาในช่วงสมัยอาณานิคมไปจนถึงช่วงก่อนการเข้ายึดครองของกองทัพญี่ปุ่น หลังจากนั้น ก็อภิปรายถึงพัฒนาการของการเข้ายึดครองหมู่เกาะอินโดนีเซียและเกาะชวาของกองทัพญี่ปุ่น การจัดการกับรัฐบาลอาณานิคมอินเดียตะวันตกของเนเธอร์แลนด์ และการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองชวาชวาของกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งสะท้อนถึงการทารุณกรรมของกองทัพญี่ปุ่นต่อแรงงานชวาชวาพื้นเมืองจนนำมาสู่การต่อต้าน ต่อมา ผู้เขียนก็วิเคราะห์ห้อธิพลของกองทัพญี่ปุ่นต่อขบวนการชาตินิยมในเกาะชวา และผลกระทบของการยึดครองของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อสังคมคนพื้นเมืองในเกาะชวา ซึ่งมีมากมายมหาศาล และที่สำคัญก็คือการสร้างความแข็งแกร่งให้กับขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซียที่มีชวาเป็นผู้นำ

บทความที่ห้า เรื่อง “ราชสีห์ผู้ติดบ่วง : อิหร่านกับมหาอำนาจตะวันตกในช่วงสงครามโลก” โดย จูฬิศพงศ์ จูฬารัตน์ ต้องการอธิบายและวิเคราะห์ถึงสถานภาพและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศอิหร่านช่วงมหาสงครามโลกทั้งสองครั้ง โดยเฉพาะบทบาทและอิทธิพลของชาติมหาอำนาจโดยเฉพาะรัสเซียและอังกฤษที่มีต่อการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอิหร่าน ตลอดจนความพยายามของผู้นำและชาวอิหร่านในการเคลื่อนไหวเพื่อให้หลุดพ้นจากพันธนาการและอิทธิพลของต่างชาติ แม้ว่าอิหร่านจะพยายามวางตัวเป็นกลางในสงครามโลกทั้งสองครั้ง แต่มหาอำนาจตะวันตกได้ใช้อำนาจที่เหนือกว่าบีบบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้อิหร่านเข้าร่วมกับฝ่ายของตน ด้วยความสำคัญทางยุทธศาสตร์ด้านการทหารและแหล่งทรัพยากรน้ำมันทำให้อิหร่านต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสงครามโลก ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในหลายด้าน

บทความสุดท้ายเรื่อง “สถาบันจักรพรรดิญี่ปุ่น : ความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลง” โดย สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม ได้อธิบายให้เห็นว่าสถาบันจักรพรรดิและจักรพรรดิญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ จากตำนานเก่าแก่ของญี่ปุ่นจักรพรรดิเป็นเทพเจ้าในศาสนาชินโต สืบเชื้อสายมาจากเทพแห่งดวงอาทิตย์ ความเชื่อเหล่านี้ได้รับการเน้นอย่างจริงจังตั้งแต่สมัยเมจิ ซึ่งรัฐบาลพยายามเน้นถึงความจงรักภักดีที่ประชาชนต้องมีต่อพระองค์เพื่อสร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนเพื่อการพัฒนาประเทศ และเพื่อให้ประชาชนทำตามนโยบายของรัฐบาล ในการปลูกฝังความจงรักภักดีต่อองค์จักรพรรดิ รัฐบาลได้สอดแทรกความคิดลงไปในระบบการศึกษา รัฐธรรมนูญ และการทหาร เพื่อสร้างสถาบันจักรพรรดิเป็นศูนย์กลางของลัทธิชาตินิยมญี่ปุ่น ต่อมา ลัทธิชาตินิยมได้ขยายขอบเขตและความเข้มข้นจนกลายเป็นลัทธิชาตินิยมอย่างบ้าคลั่ง จึงทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่ก่อให้เกิดสงครามโลกครั้งที่สองในมหาสมุทรแปซิฟิก

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรโดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำในการยึดครองญี่ปุ่น กองบัญชาการสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงญี่ปุ่นให้เป็นประเทศที่รักสงบ และมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย สหรัฐอเมริกาได้ประกาศยกเลิกพระราชกำหนดของจักรพรรดิเกี่ยวกับการศึกษา ลัทธิชินโตแห่งชาติ และปัจจัยอันทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นชาติก้าวร้าวรุกราน และได้ผลักดันรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ที่กำหนดให้จักรพรรดิว่าเป็นเพียงสัญลักษณ์ของประเทศเท่านั้น ดังนั้น อำนาจในการปกครองอย่างมากมายของสถาบันจักรพรรดิจึงสิ้นสุดลง และองค์จักรพรรดิเองยังทรงประกาศความเป็นมนุษย์ของพระองค์ สมญานามของจักรพรรดิได้เปลี่ยนไปจาก *จักรพรรดิเทพ* มาเป็น *จักรพรรดิมนุษย* *จักรพรรดิสัญลักษณ์* และ *จักรพรรดิมวลชน* ในที่สุด

หวังว่า วารสารฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ในการช่วยขยายความรู้เกี่ยวกับสงครามมหาเอเซียบูรพาในสังคมไทยให้กว้างขวางมากขึ้น

บทปริทรรศน์เรื่อง “From the Ruins of the Empire” โดย วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ ได้อธิบายให้เห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีข้อเด่นตรงที่พยายามอธิบายภาพรวมของเอเชียทั้งทวีป ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ โดยไม่จำกัดหมวดหมู่เนื้อเรื่องตามภูมิภาคหรืออุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการศึกษาที่น่าสนใจ และจำทำให้เห็นความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ต่างๆ ในยุคสมัยเดียวกันได้ดี

พบกันใหม่ฉบับหน้าครับ

สุราษฎร์ ยิ้มประเสริฐ
บรรณาธิการประจำฉบับ
ธันวาคม ๒๕๕๕